

ארצות הברית והמזרח התיכון

התעניינותה של ארה"ב ב"שאלת ארץ-ישראל" אל" היתה זעומה למדי בשנות המנדט בהן היתה ארץ-ישראל אזור-השפעה בריטי מוב"ק. בעצם, רק עם השינוי במעמדה הגלוב"אלי של ארה"ב אחרי מלחמת-העולם השניה ויציאתה מסגור ה"בדלנות" ולאחר השינוי המעמיק בטיב היחסים בינה לבין הקיסרות הבריטית הנחלשת והעימות הקטבי עם ב"רית-המועצות הקומוניסטית, חל היסט רב-משמעות ביחסו של המימשל האמריקאי; ארץ-ישראל הפכה להיות חלק ממערכת ה"בעיות המדיניות שניצבו לפני ארה"ב לאחר 1945 וקשורה היתה קשר הדוק בגורמים כגון אינטרסים של נפט, מאבק על השפעה בעולם הערבי, בלימת ההתפשטות הקומוניסטית, ה"יריבות הסמויה עם בעלות-הברית המערב-יות, וכו'.

יהודי ארה"ב וכוחם הכלכלי והאקטוראלי הפכו את שאלת ארץ-ישראל גם לבעיה פו-ליטית פנימית; מצד שני, בחינת המדיניות האמריקאית כלפי המזרח התיכון היא אחת הסוגיות המרכזיות, אם לא המרכזית, במ"דיניות-החוץ הישראלית. בשנות ה-50 וגם ה-60 עדיין היתה האוריינטציה המדינית של ישראל נוטה כלפי מערב-אירופה. באוריינ-טציה על ארה"ב ראו חוגים שונים את הפ"קדת גורלה של ישראל בידי מעצמה אימ"פריאליסטית, הנדונה לרקבון פנימי בגלל המשטר הקאפיטאליסטי שלה, הצד המפסיד במאבק הבינוגושי. מאבקים פנים-ישראליים אלה על אוריינטציה נראים כיום נחלת הע"בר, שהרי כמו שבתקופת המנדט היתה ה"אוריינטציה של כל האסכולות הפוליטיות

בציונות—מטעם זה או אחר—אנגלוצנטרית, כך האוריינטציה הפוליטית של רוב המפל-גות בישראל (להוציא הקומוניסטיות) היא אמריקנוצנטרית. תלותה של ישראל במדי-ניות-החוץ (והפנים) האמריקאית היא בחי-נת מושכל-ראשון ועובדה היסטורית שאין צורך בהוכחתה.

על רקע זה מעניין הדבר כי לא הופיע כמעט בעברית שום מחקר מקורי או מתורגם על מדיניות-החוץ האמריקאית כלפי מדינת-יש"ראל. ככל הידוע, נמצא עתה מחקר מקיף כזה בשלבי כתיבה. באנגלית הופיעו מספר ספרים ועבודות-מחקר, וכל המצוי בידינו הם מאמרים בכתבי-עת (לאחרונה התפרסם חיבור מעניין של מרדכי בראון על "מדי-ניות של ארצות-הברית בשאלת ארץ-ישראל בימי מאורעות תרצ"ו—תרצ"ט" במאסף "הציונות" כרך ג). ספרו של מיכאל יזהר הוא במידה רבה פתח-דבר; נסיון לעיון מקיף, המצטמצם ביריעה קצרה מאד (100 עמודים בסך-הכל) ומעמיד ראשי-פרקים ו"הנחות-יסוד בהשמטות רבות ואגב המעטה מובנת של היסוד התיאורי על חשבון הא-נאליטי.

יזהר מונה שלושה גורמים מרכזיים שהביאו בהדרגה לכניסתה המלאה של ארה"ב לאיזור ועשאוה מעצמה מזרח-תיכונית: הנפט; ה"גורם היהודי והבעיה הארצישראלית; וה"גורם האסטרטגי, שהתפתח בייחוד על רקע המלחמה הקרה. כמו כן מונה הוא ארבע תקופות-משנה, שאחת מהן (האחרונה) נפ"תחה ביוני 1967 ואפשר שהסתיימה עתה, אחרי אוקטובר 1973. אולם מדיניות-החוץ היא פרי של מאבק-אינטרסים, של אוריינ-טציות ושל גישות, ומשפיעות עליה, במסגרת המערכת הפוליטית הלגיטימית והא-לגיטי-מית, קבוצות-לחץ וקבוצות-אינטרסים שו"נות. יזהר סוקר בחטיפה את חברות-הנפט האמריקאיות הגדולות, אך רק בריפרוף הוא נוגע באינטרסים שלהן, ואפשר להסיק מס"קירתו כי חברות-הנפט האמריקאיות הן קבו"צת-לחץ מאורגנת אחידה ואין התנגשות-אינטרסים בינן לבין עצמן. כוונתי לומר כי בסקירה כללית זו חסר עיון מפורט יותר,

* מיכאל יזהר: ארצות-הברית והמזרח התי-כון; הוצאת עם הספר, תל-אביב, 1973; 174 עמ'.

של המזרח התיכון. הוא היה עורך הירחון "מידל איסטרן אפירס" באמריקה, לימד באוניברסיטאות בארה"ב ותקופת-מה גם באוניברסיטת תל-אביב, בה היה מרצה וחוקר-אורח במכון-שילוח לחקר המזרח התיכון.

כאמור, מביא הספר היסטוריה של הנפט באזורנו, על גילוי מקורותיו והתמרונים והסיכסוכים שברקע של קבלת הזכויות לניצולו. בתחילתו נסקרות ההתחלות של תעשיית הנפט באיראן על רקע המצב המדיני הכללי בה ערב מלחמת-העולם הראשונה ובין שתי מלחמות-העולם, ההלאמות בתקופה שלאחר מלחמת-העולם השניה, הקמת הקונסורציום הבינלאומי לשיווק הנפט האיראני ועד לשנות ה-70. הפרקים הבאים דנים בעיראק, ערב הסעודית, בחריין, כוויית ויתר הנסיכויות של המפרץ הפרסי, וכן בנפט שבארצות שממזרח לים התיכון. החלק האחרון דן בבעיות אזוריות כלליות: הקונגרסים הערביים לנפט, ארגון המדינות הערביות נפט (אופ"ק), ארגון המדינות הערביות המיצאות נפט, תפקיד הנפט של המזרח התיכון במדיניות הבינלאומית, התחרות בין המעצמות על הנפט באזור, והסיכויים לעיד. בסיומו ניתנת ביבליוגרפיה נרחבת. אין בספר פרק על לוב (כשנכתב לראשונה לא ציפו שיהיה בה נפט), וכן אין בו פרק על אלג'יריה, אך הפרקים העוסקים באזור כולו דנים גם בהן.

בתחזיות שבסוף הספר, שנכתבו בסוף 1972, הביא המתבר בחשבון גם מה שאמנם קרה שנה לאחר-מכן, אך לא הוא ולא אחרים לא ציפו שהדברים יתפתחו מהרה כל-כך, בלא שיסיפק העולם המערבי המתועש להתכונן לכך ולדאוג למקורות אנרגיה אלטרנטיביים אחרים.

זהו ספר מעניין וחשוב כרקע והסבר להרבה מן המתרחש בימים אלה. הוא כתוב בצורה תיאורית קלה שהודות לה יכול גם מי שאינו איש-מקצוע להיכנס לסבך הגדול של עולם הנפט, ועם זה הוא שומר על רמה מדעית גבוהה.

י.א.

ולו בראשי-פרקים, במיכניזם של מדיניות-החוץ האמריקאית, ואין סקירה על הקבוצות המרכזיות המשפיעות על עיצובה. יזהר סוקר את היחסים בין שלושת הגורמים המנויים למעלה בארבע תקופות-הזמן (1947—1956; 1957—1958; 1967—1959, י"ד ני 1967—?) בהן היתה המגמה העיקרית התערבות פעילה גוברת-והולכת-עקיפה וישראל-של הממשל האמריקאי בנעשה ב-מזרח התיכון, בד-בבד עם חדירה מעמיקה-והולכת של ברית-המועצות לאזור. הפרק האחרון כולל הערכות שהתבדו מאז. כך, למשל, סבור יזהר כי לאחר יוני 1967 נוצר מיתון בין הניגודים הקיימים בין שלושת הגורמים לכניסת ארה"ב לזירת המזרח התיכון ולכן הגיע "עידן המו"מ" במזרח התיכון. הפרק הדין במדיניות מימשלו של הנשיא ניקסון מאכזב מאד. אעיר לבסוף כי הנספח, המכיל 21 תעודות מקוריות, הוא תוספת חשובה ומועילה.

ש.י.

המזרח התיכון, נפט ומעצמות

הספר שלפנינו דן בנפט במזרח התיכון, תולדות הפקתו, במאבק עליו בין המעצמות, חברות הנפט ומדינות האזור, ובנושאים אחרים הקשורים לנפט באזורנו. זוהי מהדורה שלישית של ספר שיצא לאור לפני שנים, כשהיה הנפט נושא מרכזי פחות מאשר בימינו, אך בגלל החידושים, ההשלמות והשינויים שבו אפשר בהחלט להתייחס אליו כאל ספר חדש. הספר מגיע עד לסוף שנת 1971, ופרקים רבים בו גם עד אמצע שנת 1972, אך מאז חלה בנושא זה התפתחות שבגללה התיישנו דברים רבים, גם כאלה המופיעים בספר זה.

המתבר עוסק זה שנים בכתיבה על המזרח התיכון בכללו ועל הנפט בו במיוחד, והוא מן המומחים המעטים בעולם שהתמחו בנפט

* Benjamin Shwadran: *The Middle East, Oil and the Great Powers*; Israel Universities Press, Jerusalem, 1973; 630 pp.